

представляють літературний процес в українському зарубіжжі. Аналогічні проблеми мають місце в дитячій діаспорній літературі й, на наш погляд, заслуговують на розгляд. Адже становлення літератури для дітей і юнацтва письменників української діаспори, як і літератури українського зарубіжжя загалом, не відбулося за один етап. На її формування впливало чимало чинників, серед яких – і соціально-економічні та політичні, зумовлені тривалими революціями, війнами ХХ ст., під час яких українці масово емігрували.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз діяльності ОПДЛ, що стало основним рушієм розвитку української літератури для дітей і юнацтва в зарубіжжі.

Виклад основного матеріалу. Діаспорна література для дітей і юнацтва сформувалася як окреме самобутнє літературне явище за кілька етапів. Перший, що умовно назвали «празкий», охоплює 1920–1945 рр. На цьому етапі свого розвитку література для дітей не мала організованого угруповання письменників. Зазвичай митці гуртувалися навколо українських шкіл, наукових установ, які, у зв'язку з поразкою українців у національно-визвольних змаганнях 1917–1920 рр., активно постали в Чехословаччині. Плідною в цьому плані стала Українська реформована гімназія, що функціонувала з 1925 до 1945 рр. в Празі та її околицях (Ржевниці, Модржани).

Другий етап – 1946–1951 рр. – так званий «таборовий», пов'язаний із третьою хвилею еміграції. Саме в цей час розпочало свою діяльність Об'єднання працівників дитячої літератури, яке зародилося в таборах Ді-Пі.

Активно дитяча діаспорна література розвивалася в третій період, що відбувався переважно в США, Канаді та Австралії. Умовно означимо його як «заокеанський етап», а межі хронологічно окреслимо 1951–1991 рр., від часу розселення українців з Німеччини до часу здобуття Україною незалежності. ОПДЛ в 1951 р. перебрався до Нью-Йорку, а в 1954 р. продовжувало своє функціонування в Торонто як Об'єднання «Українські працівники літератури для дітей і молоді ім. Л. Глібова», що мало свої філії в різних країнах. Кожен період становлення діаспорної літератури для дітей і юнацтва відбувався під гаслом «боротьби за українську дитину», що передбачало утвердження національної ідентичності в культурних осередках українського зарубіжжя.

Тривалу діяльність Об'єднання в українському зарубіжжі можна поділити на два етапи. Перший етап, що назвали «таборовий», визначається переважно гаслами, серед яких – створення літературно-мистецької вартісної дитячої книги та виховання дітей як носіїв української істини, української правди. Ці заклики, що формували тогочасний літературний процес, лунали як на конференціях і з'їздах, так і зі шпальт періодичного видання «Українські вісті», видання товариства «Української школи на еміграції» та сторінок збірника «МУР», що виходили в повенній Німеччині.

У «таборовий» період Об'єднання провело кілька з'їздів. Першому з'їзду, що відбувся 26–27 березня 1946 р. в Карльсфельді, присвячені дві частини збірника «МУР» (1946). Власне, після виступів та обговорень, було і створено Об'єднання, обрано керівників і намічено програму роботи. Про другий з'їзд, що відбувся 7 червня 1947 р. в Берхтесгадені, написали «Українські вісті». Головною подією того з'їзду стало оголошення конкурсу на твори для дитячої та юнацької літератури. Третій надзвичайний з'їзд, за повідомленням «Української школи на еміграції», відбувся 12 жовтня 1947 р. в Авсбургу, де йшлося про видання Української дитячої енциклопедії в шести томах і її значення «для науки і національного виховання молодого покоління в еміграційних умовах» [16, с. 31]. У самому ж Статуті ОПДЛ відлік його літопису ведуть з 15–16 березня 1946 р.

Першим головою Об'єднання став Б. Гошовський, видавець і знавець дитячої літератури, засновник і редактор видавництва ОПДЛ «Нашим дітям» і «Євшан-зілля». Учасниками Об'єднання були представники різних генерацій: К. Гриневичева – представник доби «Дзвінка», Е. Козак – доби Визвольних Змагань і літературного молодняку [14, с. 125]. До його діяльності долучалися письменники І. Багрянний, Т. Білецька, К. Вагилевич, О. Варрава (О. Кобець), Р. Завадович, К. Кандиба, І. Керпицький, Л. Коваленко, І. Манило, В. Онуфрієнко, Л. Полтава, О. Стефанович, які брали участь у літературних вечорах Об'єднання, де презентували свої твори для дітей.

Ідейно-естетичні принципи Об'єднання проголошені на конференціях і з'їздах у доповідях С. Барана, Б. Гошовського, К. Гриневичевої, В. Дорошенка, Л. Полтави, В. Стебельського, Н. Щербини. У них, як і в більшості доповідей на МУРівських конференціях, ставилося питання,

лаконічно сформульоване С. Павличко, «якою має бути українська література, іншими словами, як писати» [13, с. 279]. Тому в Об'єднанні, як і в МУРі, давалися поради про правила писання для дітей (Л. Полтава), порушувалися питання «ставлення до дитячої літератури» (В. Дорошенко), покликання дитячого письменника (К. Гриневичева), а також засвоєння найкращих зразків світової літератури для дітей (І. Коровицький) [14]. Лунали заклики долучатися до творення дитячої літератури майстрам слова, а не випадковим людям і на сторінках видання «Українські вісті» [8, с. 3].

Проте найбільше уваги письменники і критики приділяли проблематиці функцій і завдань дитячої літератури в еміграції. У своїй програмовій доповіді на письменницько-педагогічному з'їзді 1946 р. професор С. Баран, тогочасний голова Спілки українських письменників і журналістів (СУПЖ), так окреслив роль дитячої літератури в еміграції: література – це національний педагог, спільним завданням письменників, педагогів і психологів є вирощувати дитину та майбутнього громадянина – члена нації, а найближчим завданням цього з'їзду – дати дитині дитячу періодику, дитячу книгу, сповнену справжнього мистецтва й чару рідної землі: «Того чару, що завжди буде для української дитини євшан-зіллям, де б вона не жила поза рідним краєм і які б сили не посягали по її душу» [14, с. 117–118].

Заклик до творення національної літератури підтримав Б. Гошовський, що розглядав літературу як духовного провідника. А його гасло «бій за душу української дитини» стало лейтмотивом тогочасних студій. У резолюції з'їзду Об'єднання 1946 р. в Карльсфельді підсумовано ідеї його учасників, задекларовано кілька напрямів діяльності Об'єднання: літературну, видавничу та виховну.

Протягом наступного 1947 р. митці розвивали означені напрями, а ідея творення національної літератури увиразнювалася. Так, думку, висловлену роком раніше авторитетним літературознавцем С. Бараном, розгорнуто у вступній статті «Основи» до збірника «МУР»: «Змагання за володіння душами українських дітей на чужині – це змагання за майбутнє володіння Україною в Україні» [9, с. 4], що засвідчило обриси місіонерської ролі дитячої літератури в еміграції. І хоча передмова не містить автора, вона перегукується з публікацією «З новин дитячої літератури» в «Українських вістях» того

ж року, подану з криптонімом Б. Д., що належав Б. Гошовському.

У цій статті Б. Гошовський ніби апелює до думки з «Основа» про відсутність критики на книги для дітей. Тому в розвідці не лише підсумовує роздуми попередників про вимоги до дитячої книги – літературні, педагогічні, ілюстративні, а й засуджує низькоякісні видання для дітей, здійснює аналіз творів для дітей із жанрово-тематичних позицій, а значне місце відводить розгляду журналів для дітей, зокрема додатку до «Нашого життя» – «Малі друзі», додатку до «Української Трибуни» – «Юні друзі» та журналу «Нашим дітям» [2, с. 6].

Підтримав Б. Гошовського й Дмитро Чуб (Д. Нитченко) своїми критичними оглядами та рецензіями на книги «Звірячий зимівник» Д. Соловія у стилі народної казки, «Казка-вігадка смішна про ведмедя-ласуна» Р. Завадовича, «Казка про лелек та Павлика-мандрівника» про любов до рідного краю І. Багряного [18, с. 6]. А твору Романа Роляника (Р. Завадовича) «Хлопці з зеленого бору» присвятив розгорнуту статтю, що вийшла в «Українських вістях». У ній критик не лише означив жанр героїчної казки-поєми про боротьбу за рідний край, а й наголосив на виховному значенні твору, що стало уроком недавно пережитих подій і втрат політичних вигнанців-українців [19, с. 6]. Так, Дмитро Чуб висловив думку, що панувала в колах Об'єднання, про універсальну книгу, з одного боку, високохудожню, з іншого боку, зрозумілу та цікаву і дітям, і батькам.

Ще один важливий аспект, що формував дискурс Об'єднання 1948 р., викладений у публікаціях Р. Завадовича – письменника, одного зі співавторів та активних членів Об'єднання. Гаслом його повоєнних статей «Наказ хвилини» [5] і «Через землю та любов – до Батьківщини» [6] стала «боротьба за основи», що було суголосно позиціям, окресленим у резолюції III з'їзду Об'єднання. Ішлося про формування через літературу української ідентичності в дітей, починаючи з дошкілля, задля протидії деструктивним тогочасним впливам і плекання любові до Батьківщини. Дитина проголошувалася основною національною цінністю [16, с. 31], а «література, – наголошував Р. Завадович, – дає виховно спрямовану форму краси» [6, с. 4].

У такий спосіб, акцентуючи на національній місії дитячої літератури в еміграції, культурні діячі Об'єднання також окреслювали естетичну та етичну функції дитячої літератури. Тому

активно обговорювалися питання як видавничої справи й вимог до друку (Ю. Тищенко-Сірий, О. Варрава – О. Кобець, Л. Полтава), ілюстрацій (В. Стебельський «Ілюстрація дитячої книжки»), так і жанрово-тематичної специфіки (К. Гриневичева «Моя праця в «Дзвінку»). Тож провідним мотивом дискурсу Об'єднання стала тематика творів для дітей. Тут письменники засуджували обмеженість проблематики в дитячій літературі, зокрема сільської (Н. Щербина) [14, с. 124], а також окреслювали широке коло природознавчої та історико-географічної тематики [2, с. 6]. Загалом переваги темам і жанрам, що надавалися на той час у дитячій літературі, найкраще демонструють вимоги до літературних конкурсів від Об'єднання: українська тематика для казок, байок, оповідань, повістей, фантастика, теми із сучасного чи минулого українського життя або природи, літературні біографії чи нариси про визначні українські постаті. Ці теми були покладені й в основу Української енциклопедії для дітей, поява якої мала стати важливою подією того часу. Книга адресувалася дітям від семи до чотирнадцяти років. У прагненні дати дитині на чужині «здорову книгу» до її творення долучалися письменники, педагоги та науковці. І хоча сміливі плани з видання шеститомного зібрання не було реалізовано на той час, цей проект засвідчив серйозні наміри Об'єднання в майбутньому щодо змістового наповнення та формального оформлення книг для дитячого читання.

Загалом можна підсумувати, що в цей період розвитку Об'єднання в статтях, замітках, доповідях його членів не лише йшлося про чинники формування національної ідентичності юних українців на чужині. Багато хто став розуміти, що поворот до України – справа майбутнього покоління, а наповнена національним змістом література покликана зберегти згадку про рідний край.

Такі ідеї лунали й на наступному етапі діяльності Об'єднання, що з 1951 р. функціонує за океаном як Об'єднання «Українські працівники літератури для дітей і молоді ім. Л. Глібова» (далі – Об'єднання «УПЛДМ»). Проте ідея збереження спогадів про батьківщину доповнювалася змістом про повернення до рідного краю. Діяльність Об'єднання, до якого ввійшли письменники Р. Завадович, Б. Гошовський, В. Барагура, Т. Самотулка, Ю. Сірий, О. Цегельська, І. Трешневська-Савицька, за спостереженням В. Радзиковича, «розбуджує надії, що українська еміграція найде можливості пле-

кати й розвивати далі рідну літературу до тієї пори, поки на рідних землях не втвориться ясний світ» [15, с. 128]. Так літературознавець уже на початковому етапі діяльності оновленого Об'єднання «УПЛДМ» акцентував на ролі дитячої літератури в еміграції як «літератури місії». Ця ідея набула подальшого осмислення в численних працях. Тут ми навмисно наголосили, що кількість публікацій на цьому етапі не підлягає точному обрахуванню. На відміну від повоєнного періоду діяльності Об'єднання, вже можна вести мову не лише про кількісне збільшення наукових розвідок, а й про їх жанрове різноманіття – статті, рецензії, огляди, збірники, монографії, присвячені різним аспектам літератури для дітей і юнацтва. До них можна зарахувати збірник статей «Ми і наші діти» за редакцією Б. Гошовського (1965) та його ж працю «Українська дитяча література: спроба огляду та проблематика» (1966), неперіодичний бюлетень Об'єднання працівників дитячої літератури імені Л. Глібова «Ми і наші діти» (1969, 1983, 1993), статті в «Енциклопедії українознавства» («Дитяча преса», 1957; «Література для дітей», 1962), рецензії та передмови до книг (І. Боднарчука, Р. Завадовича, К. Перелісної, О. Мак, Л. Храпливої-Щур, Г. Черинь) тощо.

Головним здобутком цього часу й закономірним явищем можна вважати вихід монографії Б. Гошовського, в якій подано періодизацію дитячої літератури. У цій класифікації критик визначає десять періодів: український дитячий фольклор; дитяча література у світі; від літописних переказів до байкарів XVII–XIX ст.; Марко Вовчок і Б. Грінченко; від «Читанки» М. Шашкевича 1850 р. до «Дзвінка» 1890–1914 рр.; «Молода Україна» О. Пчілки; розмах 1917–1919 рр., «контроль партії» та жертви червоного терору; дитяча література поза УСРС між двома війнами; у роки війни 1939–1945 рр.; дитяча література у вільному світі, ОПДЛ, «Веселка» та інші видання [3]. Така систематизація не лише розкривала становлення й розвиток української дитячої літератури, у ній презентовано національно-патріотичну спрямованість дитячої літератури в еміграції та її народнопоетичну основу. Іншим складником є критика цензури щодо українських національних тем у радянській дитячій літературі та ідея «вільного світу», що засвідчувала можливість українців реалізовуватися культурно, політично і презентувати себе як націю всюди, крім як на Батьківщині – в Україні.

Така періодизація розкривала й завдання, що поставали перед українською книгою в еміграції, озвучені В. Барагурою: «... зберігати нашу національну субстанцію й плекати, розвивати й передавати грядущим поколінням цілющі й животворні вартості нашої культури» [1, с. 4–5]. У різні проміжки часу вони, ці завдання, зазнавали варіацій. Проте, починаючи з 60-х рр. ХХ ст., все частіше на сторінках бюлетеню «Ми і наші діти» йдеться про денаціоналізацію, чужомовні впливи, асиміляцію та двомовну культуру, що позначалося на українських дитячих творах. Художні й навчальні книги почала виходити двома мовами (українською та англійською), у них містився тлумачний чи перекладний словничок або наводилися пояснення з української лексики чи явищ української дійсності, невідомі дітям, що народилися закордоном. Попри таку тенденцію, українські митці різних поколінь у діаспорі дотримувалися спільної позиції щодо ролі дитячої літератури, україноцентричної за своєю сутністю, чим акцентували на її вагомості як чинника формування національної ідентичності в діаспорі.

Наступною особливістю тогочасного осмислення дитячої літератури є визначення її неоднорідності. Література, що мала різновікового читача, стала поділятися на кілька розділів. У бюлетені «Ми і наші діти» каталог доступних видань має такі групи: 1. Книжки для дошкільного віку. 2. Книжки шкільного віку. 3. Книжки для молоді. Для наймолодших – література презентована жанрами: книжками-розмальовками, поезіями, віршованими казками та оповіданнями. Найактивніше писали для дітей Р. Завадович («Медовий телесик», «Пригоди Гномака-Ромтомтомика»), Л. Полтава («Лебеді», «Лісова пригода») та К. Перелісна («Для малят – про звірят», «Котикова пригода»). Для шкільного віку переважали казки, оповідання, легенди. Крім уже названих митців, на цій ниві активно працювали Л. Храплива-Щур, М. Погідний-Угорчак. Книги для молоді в каталогах Об'єднання «УПЛДМ» охоплюють аудиторію віком 12–15 років і презентовані великими жанровими різновидами – наукова фантастика (Л. Коваленко, Ю. Тис, Л. Полтава), романи (Ю. Радзикович), повісті (М. Куліш, Н. Лівницька-Холодна, О. Соколовський), нариси (В. Татомир, Л. Храплива-Щур, Дмитро Чуб). Особливості дитячої книжки для різних вікових категорій є предметом розгляду в популярних на той час рецензіях, що часто публікувалися на сторінках журналу «Наше життя». Для багатьох рецензій була притаманна така структура: визначення вікової групи, розкриття

образів героїв, формулювання проблематики, а також оцінювання художнього оформлення та ілюстрацій до книги. Питання вимог до дитячої книжки в українській діаспорі порушувалися в тогочасній літературній критиці.

Висновки і пропозиції. Дитяча література для української діаспори не належала до периферійної літератури. І хоча література для дітей і юнацтва розвинулася тематично та жанрово, проте теоретичного осмислення не зазнала достатньою мірою. Важливо підкреслити, що до її розвитку долучилися як письменники, художники, так і науковці, педагоги, які насамперед покладали на літературу виховну роль. У різні часи дитяча книга української діаспори мала незмінну формулу, що ґрунтувалася на національній системі виховання, покликаний формувати національну ідентичність українця на чужині. Осмислення дитячої літератури, що створена за межами України, вважаємо перспективним напрямом дослідження. Ця література доповнює український літературний процес ХХ ст., а також розкриває нові постаті письменників, твори яких є цікавими та актуальними для сучасного читача.

Список використаної літератури:

1. Барагура В. Книжка в процесі розвою культурно-національного життя народу. Ми і наші діти. Торонто: Нашим дітям – ОПДЛ, 1983. Ч. 10. С. 3–10.
2. Гошовський Б. 3 новин дитячої літератури. Українські вісті. 1947. № 19. С. 6.
3. Гошовський Б. Українська дитяча література: спроба огляду і проблематика. Торонто – Нью-Йорк: ОПДЛ, 1966. 116 с.
4. Грабович Г. До історії української літератури. Дослідження, есе, полеміка. Київ: Основи, 1997. 604 с.
5. Завадович Р. Наказ хвилини. Українські вісті. 1948. № 46. С. 4.
6. Завадович Р. Через землю і любов до Батьківщини. Українські вісті. 1948. № 43. С. 4.
7. Заставний Ф.Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах). Львів: Світ, 1991. 120 с.
8. До питань про дитячу літературу. Українські вісті. 1946. № 13. С. 3.
9. Основи. Збірник МУР. 1947. № 3. С. 3–4.
10. Костюк Г. Літературно-мистецькі перехрестя (паралелі). Вашингтон-Київ, 2002. 411 с.
11. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австралії по Другій світовій війні. 1945–1951. Мюнхен: Академічне видавництво доктора Петра Белея, 1985. Том I. 435 с.

-
12. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага: [Б.м.], 1942. 372 с.
13. Павличко С. Теорія літератури / передм. Марії Зубрицької. Київ: Вид-во Соломія Павличко «Основи», 2002. 697 с.
14. Письменницько-педагогічний з'їзд. Збірник МУР. 1946. № 2. С. 116–127.
15. Радзикович В. Історія української літератури. Детройт: Батьківщина, 1956. Т. 3: Нова доба. 132 с.
16. Резолюція III з'їзду ОПДЛ. Українська школа на еміграції. 1948. № 1–2. С. 31–32.
17. Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори: курс лекцій. 2-ге видання, доповн. Черкаси: Брама-Україна, 2005. 384 с.
18. Чуб Д. Три книжки для дітей. Українські вісті. 1948. № 32. С. 6.
19. Чуб Д. Рецензія на книгу Р. Роляника «Хлопці з зеленого бору». Українські вісті. 1948. № 44. С. 6.
-

Варданян М. В. Объединение работников детской литературы в украинском зарубежье: направления деятельности и интеллектуально-творческие достижения

В статье предпринята попытка анализа деятельности Объединения работников детской литературы, сформировавшегося в послевоенной Германии. Рассмотрены основные направления деятельности и достижения Объединения работников детской литературы.

Ключевые слова: детская литература, украинская диаспора, Объединение работников детской литературы.

Vardanian M. V. The Association of Children's Literature Workers in Ukrainian Diaspora: directions of activity, intellectual and creative achievements

The article attempts to analyze the activity of the Association of Children's Literature Workers, which emerged in post-war Germany. Main directions of activity and the achievements of the Association are considered.

Key words: children's literature, Ukrainian Diaspora, the Association of Children's Literature Workers.